

FILOZOFIA NA FRANCÚZSKY SPÔSOB

PIERRE MACHEREY, Univerzita Paríž, Francúzsko

Pierre Macherey (1938), profesor filozofie na Univerzite v Lille, bývalý spolupracovník L. Althussera, je filozofom "produkcie", ktorú hľadá najskôr v dejinách filozofie (Marx, Spinoza, Hegel) ([1]; [2]), potom v literatúre [3] a napokon na univerzite ako mieste produkcie filozofie "à la française", o čom svedčí aj nasledujúca stat.

Vyjďme zo samozrejmosti, o ktorej asi ťažko možno pochybovať: vo Francúzsku existuje filozofia. Znamená to však aj to, že existuje "francúzska filozofia", zodpovedajúca vrozenému sklonu francúzskeho národa filozofovať, ktorý ho povyšuje na filozofický subjekt? A máme potom hovoriť o tejto "francúzskej filozofii" - tak, ako sa hovorí aj o francúzskej kuchyni, francúzskej hudbe alebo o francúzskom jazyku, čo nie je celkom to isté?

Na najnižšej úrovni možno filozofiu premeniť na akúsi kuchyňu, rozvíjajúcu chute zeme na základe kultúrnych receptov, ktorých tradícia sa možno vpisuje do rasového základu a prenáša krvou. Potom by sme mali oceniť dobrý vkus francúzskeho myslenia, ktorý v cudzích prostrediach zostáva skrytý a možno ho použiť iba doma, inak by stratil svoju osobitosť. No proti tomuto partikularistickému kultu odlišnosti možno namietnuť, že autentická filozofická aktivita nie je len objektom konzumácie, preto vôbec nepodlieha takému vkusovému súdu, keďže stanovuje, aspoň de iure, podmienky univerzálnej komunikácie svojich obsahov.

To, že sa niekde pestuje filozofia, možno vidieť - zdanlivo dynamickejšie - aj v súvislosti s vymedzením hraníc nejakého územia. Počas prvej svetovej vojny Debussy napríklad pri podpisovaní svojich skladieb pripájal k svojmu menu poznámku "francúzsky skladateľ", V. Delbos venoval jednu verejnú prednášku na Sorbonne "francúzskej filozofii". Prednáška vyšla po jeho smrti v r. 1919 a v krátkom predslove M. Blondel hovorí o orientácii francúzskeho myslenia takto: "Štúdiom originálnych prvkov francúzskej filozofie by som chcel ukázať, v čom sa Francúzsko vo svojich spôsoboch myslenia, ako aj vo svojich teóriách prejavilo nezávisle od anglického alebo nemeckého vplyvu." Ide teda o odvážne myslenie, ktoré chce ochrániť svoju zem pred uchvatiteľmi; a hedonistický kult veľkých kuchárov filozofie sa nahrádza agresívnejším kultom jej kapitánov. V prvej kapitole sa Delbos vyjadruje takto: "Cítíme, že naše zbrane sa nasadzujú na obranu nielen našej zeme, ale aj najlepších duchovných plodov, ktoré francúzske duše nechali vyrásť na francúzskej pôde." Takto Péguy - ešte pred Thorezom a inými - urobil z Descarta hrdinského rytiera, ktorý odišiel na krížovú výpravu bojovať za základné hodnoty, ktoré sa volajú "Francúzsko". Takýto postup naďalej rozpolťuje dilema, ktorá proti striktné protekcionistickému, partikularistickému postoj, akým je aj predošlý, stavia dobyvateľský imperializmus, ktorý premieňa dobyvačnú vojnu na vojnu anekčnú. A ak francúzski filozofi v 18. storočí vyvolávali

dojem, že v osvietenskej kultúrnej Európe zaujímajú hegemonnú pozíciu, bolo to preto, lebo udržiavali stály kontakt s pohybom anglického myslenia a zúročili jeho základnú myšlienku prevahy kritického ducha nad duchom systémovým. A keď dialóg s nemeckými filozofmi nadobudol v 19. storočí význam, ktorý má dodnes, bolo zrejme, že ak chce francúzske myslenie prežiť, musí sa zrieknuť svojich expanzionistických ambícií: dve "doktríny", ktoré sa mu podarilo vyviezť, pozitivizmus a štrukturalizmus, hoci vznikli doma a až neskôr sa propagovali a uznávali vonku, sa od začiatku utvárali v smere univerzalistickej perspektívy, ktorá im otvorila možnosť takého prenosu; neboli filozofiami vo farbách Francúzska. Ak existuje vo Francúzsku filozofia, potom treba uznať, že vznikala v podmienkach podobných tým, ktoré umožnili existenciu francúzskeho jazyka: v podmienkach permanentnej komunikácie a konfrontácie s cudzími formami vyjadrovania, ktoré ju obohacovali svojimi prínosmi, aj keď v podmienkach nestálej, nerovnej a konfliktnej výmeny. Neexistuje teda "francúzska filozofia" ako izolovaná entita v rámci pradávneho rozdelenia, ktoré by v temnom dávnoweku, vychádzajúc z hĺbín zeme a histórie, rozhodlo o povahe ducha národov a prideliť im raz a navždy miesto a čas na filozofovanie.

Treba sa teda zriecť mýtu francúzskej filozofie - ale preto, aby sme uznali skutočnú existenciu filozofie **na francúzsky spôsob**. Týmto výrazom označíme fakt, že vo Francúzsku sa vo veľmi zvláštnych historických podmienkach objavil špecifický spôsob filozofického myslenia, zodpovedajúci nie nadčasovým podmienkam ducha, ktorý by bol prirodzene francúzsky, ale rozvoju filozofických praktík, ktoré sa nedajú oddeliť od utvárania národného štátu vo Francúzsku. Filozofické praktiky: touto formuláciou naznačujeme fakt, že intelektuálne procesy špekulatívneho myslenia môžu prebiehať len na bázach, ktoré nie sú iba teoretické, ale aj praktické, prostredníctvom mechanizmov a aparátov, ktoré prácu tohto myslenia zasadzujú do globálneho fungovania spoločenského systému a vytvárajú podmienky pre prípadnú antagonistickú výmenu so všetkými inými funkciami tohto systému. Keď teda priznávame, že vo Francúzsku sa od istej doby pestuje filozofia inak ako inde, nepodliehame nejakej ilúzii. Pestuje sa filozofia: toto vyjadrenie teda treba chápať v zmysle sociálne determinovanej aktivity, nevyhnutne späté s premenami francúzskej spoločnosti, do ktorej patrí. V čom je táto aktivita sociálne determinovaná? Najmä svojím vzťahom k štátu a jazyku. Filozofia na francúzsky spôsob je filozofiou, ktorá sa na jednej strane vyjadruje vo francúzskom jazyku a na druhej strane sa utvára a šíri v medziach, ktoré jej určuje štát, nakoľko ju uznáva ako jednu zo svojich úloh, realizujúcu sa pod jeho ochranou. Filozofia sa isto nevyjadruje vo francúzštine len odvčera: Montaigne, Descartes, Pascal, Malebranche, Diderot a Rousseau sú toho dôkazom. No vyjadrovať sa vo francúzštine, ako sa v nej dokázal vyjadrovať aj Leibniz, nie je to isté ako hovoriť po francúzsky: prvá formulácia totiž nemá onen reštriktívnejší význam, ktorý možno pripísať druhej. Vyjadrovať sa vo francúzštine neznamenal pre Descarta ani pre osvietenských filozofov vybrať si striktné národný výrazový prostriedok, zodpovedajúci spôsobu špekulácie vymedzenému istým rámcom, ale pripísať francúzskemu jazyku univerzalistické poslanie, ktoré mu v zásade umožnilo nahradiť latinčinu, aby hlásal pravdy všetkým národom a v súlade s definíciou sa neobracal na nijaký osobitne. Ak sa v klasickej dobe jedine anglickí filozofi vyjadrovali masovo vo svojom vlastnom jazyku, pretože sa

zdalo, že je tiež špecificky adaptovaný na ich spôsob myslenia, bolo to preto, lebo Angličania skôr než iné európske národy uskutočnili revolúciu, ktorá ich v predstihu obdarila tou modernou formou štátu, za ktorý si potom vyslúžili všeobecný obdiv. Ak vynecháme tento izolovaný alebo ostrovný prípad, v Európe sa muselo čakať na posledné roky 18. storočia, aby si filozofi položili zásadnú otázku podmienok filozofického vyjadrovania, keď sa už nedalo redukovať na neutralizovaný podklad jazykónástroja, ktorý by bol ako taký ľahostajný k neseným myšlienkovým obsahom. V Nemecku bol z tohto hľadiska iniciátorom Kant, ktorý po Wolffovi spresňuje jazykový systém filozofickej nemčiny, najprv odkopírovaný z latinčiny (v terminológii a v syntaxi), pričom neskôr sa od nej odpútava a nadväzuje čoraz užšie vzťahy s prirodzeným používaním jazyka a so spontánnymi formami špekulácie, ktoré sa doň mohli vlúdiť; vieme, kam až zašiel v tomto smere dávno pred Heideggerom Hegel. Do interpretácie filozofického diskurzu sa teda zaviedli kritériá, ktoré sa v ňom predtým takmer nepoužívali: kritériá nejasnosti a hĺbky. Na pochopenie toho, čo vykladal Kant či Hegel, bolo predovšetkým treba rozumieť jazyku, v ktorom sa vyjadrovali: a hlavnou prekážkou preniknutia týchto dvoch filozofov do Francúzska v 19. storočí a čiastočne aj dnes je práve nedostatočná komunikácia spôsobená tým, že filozofia sa vyjadruje v tom a nie inom jazyku. Tento problém sa nikdy nevynáral, keď hovorila po grécky alebo po latinsky, t.j. jazykmi, ktoré boli mimo každej konfrontácie. Aby sa táto prekážka odstránila, museli sa filozofické diela prekladať, čo nie je automatická alebo transparentná operácia: prvý hodnoverný obnovený preklad Kanta do francúzštiny pochádza po roku 1850 od Julesa Barniho; a pokiaľ ide o Hegela, ak nerátame pokusy Taliana Veru, muselo sa čakať ešte jedno storočie, a to na práce Jeana Hyppolita. Predpokladaná "hĺbka" cudzieho myslenia teda predovšetkým meria vzdialenosť, ktorá oddeľuje jazyk jeho autora od jazyka jeho čitateľa, a ak je táto vzdialenosť príliš veľká, stáva sa symptómom nejasnosti. Destutt de Tracy posudzoval Kantovu filozofiu v prvých rokoch 19. storočia na základe francúzskeho prekladu resumé jeho učenia, uverejneného najprv v Amsterdame v r. 1801 Holand'anom Kinkerom; Victor Cousin ho študoval v skrátenej podobe - s cieľom vytvoriť svoju vlastnú doktrínu spiritualizmu - v latinskom preklade Švéda Borna z r. 1796. Hegel čítal *Rameauovho synovca* v Goetheho preklade: no veľmi dobre by ho mohol čítať priamo v origináli; a ak jeho intelektuálne kontakty s Cousinom boli také nerovné, bolo to väčšinou preto, že sa vedel dokonale vyjadrovať vo francúzštine, ako o tom svedčí jeho korešpondencia, kým Cousin nemčinu takmer vôbec neovládal (a jeho nútený pobyt v pruských väzniciach počas zimy 1824 ho v tomto ohľade nijako neprimäl k tomu, aby sa v nej zdokonalil). V novej situácii, ktorá vznikla po r. 1800 v čase, keď vo Francúzsku začína postrevolučná éra, nadobúda skutočnosť, že sa filozofia pestuje vo francúzskom jazyku, nový význam: vyžadovalo si to vytvoriť myšlienkový štýl špecificky prispôbený podmienkam francúzskeho vyjadrovania, t.j. konštituovanie filozofie, ktorá sa nielen vyjadrovala vo francúzštine, ale aj hovorila po francúzsky. No vo filozofii, tak ako aj inde, sa nič nevytvára *ex nihilo*: aby Kant uskutočnil kritickú revolúciu, musel pracovať s jazykovým a špekulatívnym materiálom, zanechaným scholastickou tradíciou, musel ho znova oživiť (z tohto hľadiska by sa mala prepísať celá história pojmu "transcendentálny"); aby sa Cousinovi podarilo vybudovať to, čo hrdó nazýval "môj systém", musel

podľa vtipnej formulácie, ktorú nájdeme v jednom Hegelovom liste, chodiť na "filozofické nákupy" do Nemecka, odkiaľ podonášal zvyšky vedenia, ktoré potom po svojom pospájal dokopy. "Filozofická francúzština" tak ako vo svojich dejinách jednoduchá "francúzština" teda vznikala len v podmienkach nutne nerovného vzťahu ku všetkým ostatným jazykom, s ktorými komunikovala: a filozofia na francúzsky spôsob bola z veľkej časti výsledkom týchto kontaktov.

Fakt, že sa v rámci novej rovnováhy európskych národných štátov, ktorá vzišla zo zmlúv roku 1815, hovorí po francúzsky, však sám osebe ešte nevysvetľuje konštituovanie filozofie na francúzsky spôsob. Iným podstatným determinantom bolo v tomto ohľade začlenenie filozofických aktivít do fungovania štátneho aparátu. Pred rokom 1800 sa filozofi všetkých krajín zaoberali štátom; no ak sa štát zaoberal nimi, tak len s cieľom kontrolovať ich aktivitu ako aktivitu súkromných osôb, závisiacu od ich vlastnej iniciatívy a podliehajúcu sankciám len v tomto zmysle. Spinoza požadoval v slobodnej republike pre každého možnosť "verejne vyučovať na svoje náklady a riskovať svoju povest" (*Tractatus politicus VIII*, 49), teda tak, aby jeho filozofická aktivita nemusela byť "obsiahnutá" (je to termín, ktorý sám používa) v práve žiadnej inštitúcii. Ak chceme posúdiť radikálnu premenu filozofickej praxe, ktorá sa od začiatku 19. storočia prejavuje v reálnych faktoch, a to nielen vo Francúzsku, stačí túto požiadavku konfrontovať s nástupnou rečou, ktorú predniesol Hegel pri zahájení svojho vyučovania na Berlínskej univerzite v r. 1818. Obsahovala dôležité tvrdenie z hľadiska našej snahy pochopiť, ako dnes funguje filozofia na francúzsky spôsob: "Filozofia sa u nás tak ako u Grékov nepestuje ako súkromné umenie, ale má oficiálnu existenciu, ktorá sa teda týka verejnosti, pretože je predovšetkým v službách štátu." Pred rokom 1800 bola filozofia skutočne súkromnou aktivitou, pretože ju neurčovali profesionálne kritériá; tí, čo ju pestovali, nepraktizovali ju ako povolanie, ale ako slobodné, nezainteresované bádanie, keďže v delbe spoločenskej práce nemala určené svoje miesto; filozofi sa regrutovali, ak to tak možno povedať, z radov vlastníkov pôdy ako napríklad Montaigne, alebo z radov sudcov ako napríklad Montesquieu. Descartes bol neplateným vojakom, Spinoza bol obchodníkom preškoleným na špecializované remeslo, Diderot bol kníhkupcom-vydavateľom; podľa krásnej Spinozovej formulácie všetci títo ľudia robili filozofiu "na vlastné náklady", to znamená, že aj na vlastné riziko a nebezpečenstvo, eventuálne s podporou a ochranou mecenáša, ktorý, aj keď ním bol štát, vždy za nich intervenoval ako súkromník. Ľudovít XIV. nikdy nepociťoval potrebu pripútať si filozofa alebo nejakú filozofickú školu, aby presadil štátnu doktrínu. No začiatkom 19. storočia sa tieto veci úplne zmenili. Vo Francúzsku pripadla skupine Ideológov - ešte skôr, než vytvorili novú formu myslenia - úloha začať prax filozofie, akú dovtedy nikto nepoznal. Tým, že vytvorili organizovanú filozofickú inštitúciu a začlenili ju do systému štátu na základe onej zložitej siete, ktorej centrum sa nachádzalo v Národnom inštitúte (Institut National) a jeho okraje v centrálnych školách (Ecoles centrales) a uvoľnili miesto všetkým stredným článkom, ktoré umožňovali prechod od jedného k druhému (myšlienka École Normale - Pedagogickej fakulty v Paríži - orgán so širokou pôsobnosťou, akým bola *Filozofická dekáda*...), podnietili myšlienku oficiálneho myslenia, "demokraticky" sankcionovaného v režime zhromaždení a výborov na obraz režimu, ktorý spravoval všetky záležitosti štátu. Z tohto

hľadiska Royer-Collard za cisárstva, Cousin v období reštaurácie a júlovej monarchie - napriek teoretickým odlišnostiam, ktoré ich stavali do opozície voči ich predchodcom - v čase, keď sa Ideológovia stali predmetom viac politického ako teoretického odsúdenia, ich fakticky vystriedali a pokračovali v ich diele v rámci Štátnej univerzity (Université d'Etat), ktorej promótorom bol spočiatku Napoleon. Myšlienka toho, čo Renan nazval "laickým katechizmom" V. Cousina, t. j. spoločnej filozofie, spoločensky legitimizovanej a sankcionovanej, bola akosi vpísaná do reálnych faktov a naprogramovaná: ovládala filozofickú aktivitu vo Francúzsku počas celého 19. storočia a oprávnené si možno položiť otázku, či sme sa dnes už od nej úplne oslobodili.

Bázou tohto zoštatňovania filozofických aktivít je profesionalizácia funkcie filozofa. Tento sa stáva tým, kým nikdy nebol, plateným funkcionárom, vykonávajúcim verejnú službu pód autoritou štátu, ktorý ho zamestnáva. Formu tejto premeny filozofov na funkcionárov určilo pripojenie filozofického diskurzu k systému národného vzdelávania, čím sa stal jedným z jeho prvkov: tak vzniká aj mýtus profesora filozofie: špeciálne, sa vyberal a pripravoval na základe nielen vedomostných kritérií; mal vykonávať vzdelávaciu činnosť viac alebo menej súvisiacu s filozofiou, ktorá sa pritom začleňuje do globálneho rámca ovládaného kolektívnymi pravidlami. Filozofia sa tak stáva "predmetom", definovaným "programom", ktorého štúdium sa sankcionuje normalizovanými "skúškami"; mení sa na čosi, čo sa osvojuje vykonávaním kodifikovaných cvičení, akým je napríklad dizertácia (písomná alebo ústna: v druhom prípade sa volá "exposé", "lekcia" alebo "prednáška"), ktoré uniformizujú diskurz (dielo *Bytie a ničota* by sa mohlo študovať ako repertoár vzorových dizertácií a Sartre, ktorý takmer desať rokov pôsobil v strednom školstve, v ňom získal renomé výborného profesora). Tieto školské cvičenia fungujú ako referenčné modely, ktorých rozvinutím a často aj karikatúrou sú ostatné diela filozofov, či už v univerzitnej forme "dizertácie" (th se), alebo vo forme "eseje", ktorá sa považuje za voľnejšiu. Aby sme lepšie vysvetlili historickú zvláštnosť tejto situácie, porovnajme ju s inou, protikladnou situáciou: Spinoza, ktorý nemal rád deti a ktorý považoval vyučovanie za pascu, sa musel z nutnosti venovať pedagogickej činnosti. Počas svojho pobytu v Rijnzburgu, kde prijal za súkromného žiaka mladíka menom Caesarius, a v záujme formovania jeho intelektu si zaumienil (v zmysle *emendatio intellectus*), že mu vysvetlí Descartovu filozofiu "ordine geometrico": bolo to východisko jediného diela, ktoré uverejnil za svojho života pod svojím menom, a to dielo *Principia philosophiae cartesianae*, ktoré však bolo predovšetkým laboratóriom, kde sa zrodil spôsob výkladu *Etiky*. Lahko si domyslíme, že toto podujatie bolo pedagogickou katastrofou: predstavme si rovnako výrazný neúspech, ktorému by sa dnes vystavil kandidát na získanie agregácie z filozofie, keby sa rozhodol odpovedať na otázky položené na konkurze, "ordine geometrico" alebo vo forme aforizmov ako Wittgenstein, predstavme si tiež výraz členov univerzitnej komisie, ktorá má preskúmať dizertáciu napísanú vo veršoch na spôsob Lukrécia alebo vo forme dialógov na spôsob Platóna či Malebrancha. Status filozofického diskurzu v čase, keď sa tento diskurz stal oficiálnou súčasťou poskytovaného vzdelávania, sa musel stať predmetom mnohých diskusií. Spomeňme len jednu, pravdepodobne najdôležitejšiu, ktorá poznamenala celé dejiny filozofie vo Francúzsku v 19. a 20. storočí: išlo o otázku, či "disciplína", do ktorej patrí, má "literárnu" alebo vedeckú povahu. Pre

Ideológov filozofia - obmedzovaná na analýzu ideí - bola akýmsi stredom medzi gramatikou a prírodnými vedami: otázka teda zostávala nevyriešená s úmyslom začleniť štúdium jazyka do rámca vedecky orientovaného objektívneho štúdia ľudských fenoménov. V systéme, ktorý pred rokom 1850 vytvoril Cousin, dominuje literárna tendencia, keďže sa o ňu opierať aj celý učebný plán: na konci študijného programu, hojne zaplneného štúdiom klasických humanitných predmetov, mala celého jeho ducha zhrnúť filozofická trieda, a to vytvorením jednotnej rétoriky, zaručujúcej všeobecné zmierenie myslenia v spoločnej oslave zdravého rozumu. Tento pokus bol od základov narušený za druhého cisárstva, v čase, keď sa do francúzskeho školstva zaviedla prax "alternatívnej voľby", ktorá zaručovala štúdiu vied relatívnu nezávislosť od štúdia humanitných predmetov: filozofia, ktorú v čase vyhlásenia tejto reformy najprv zrušili, sa v programoch opäť objavila pod svojím menom, no iba ako literárna disciplína, pričom toto spojenie už nebolo znakom univerzálneho posolania, ale znamením čoraz väčšmi devalvovanej špeciálnej disciplíny. Koncom 19. storočia E. Durkheim vysvetľuje v správe o vyučovaní filozofie vo Francúzsku, ako sa filozofia nevyhnutne stávala čoraz bezobsažnejšou frazeológiou bez organickej súvislosti s ostatnými vyučovanými disciplínami, ktorým mohla dodať už len kritickú reflexiu. Aj dnes má floskula "obranu filozofie" význam len vzhľadom na veľmi osobitú situáciu, ktorá tak vznikla: filozofia sa uznáva ako suverénne vedenie, ale - v porovnaní s pozitívnymi formami vedenia, ktoré značne ignoruje a ktoré ignorujú ju - je vytláčaná na okraj. Fakt, že sa oneskorene spojila s fikciou "humanitných vied", nestačilo ochrániť filozofiu na francúzsky spôsob pred jej inštitucionálnou úchyľkou: filozofická práca, ktorá nemá miesto mimo systému vzdelávania a nemá ho takmer ani v ňom, si dnes hľadá miesto, kde by mohla opäť získať identitu.

Filozofia na francúzsky spôsob je teda kultúrnym produktom, sociálne podmieneným pravidlami, ktoré dodržiava viac alebo menej úspešne. Normalizácia filozofickej praxe, ktorá je výsledkom jej vstrebania do systému verejného vzdelávania, musela spôsobiť zlyhania a vyvolať odpor - ako ho vyvoláva každý normalizačný postup. Podstatná časť filozofickej tvorby vo Francúzsku sa už takmer dve storočia realizuje mimo takto ustáleného modelu a poväčšine v opozícii k nemu: aby sme sa o tom presvedčili, stačí si spomenúť na celé pokolenie filozofov, ktorí vyšli z Polytechnickej školy (École Polytechnique) (napr. Comte a Renouvier), alebo sa utiahli do Francúzskeho kolégia (Collège de France) (napr. Bergson, Merleau-Ponty alebo Foucault), alebo "prednášajú" v tajuplnom prostredí Školy vyšších štúdií (École des Hautes Études) ako Kojève. Vo všetkých týchto prípadoch ide ešte o inštitúcie späté so školským systémom (ako to symbolicky pripomínajú názvy škôl či kolégia), ale filozofická špekulácia v nich nikde nemá svoje administratívne určené a sankcionované miesto a podľa toho sa v nich realizuje bezplatne, čo musí evokovať onú "slobodnú vzájomnú komunikáciu duší", pre ktorú Platón vo svojej dobe založil pod svojím menom *Akadémiu*. Nik netušil, že tí podivuhodní študenti, Rimbaud a Lautréamont študujúci v študovniach našich lýceí, obohatia naše humanitné odbory: máme sa spoliehať na ich prostredie, ktoré odvtedy ešte viac upadlo, alebo na prostredie zborovní či univerzitných posluchárení, aby sme vyvolali myšlienku onej druhej *Kritiky rozumu*, napísanej priamo vo francúzštine, ktorá nám ešte aj dnes tak chýba?

LITERATÚRA

- [1] MACHEREY, P.: Lire le Capital (Čítať Kapitál). Paríž, Maspero 1965.
- [2] MACHEREY, P.: Hegel ou Spinoza (Hegel alebo Spinoza). Paríž, Maspero 1979.
- [3] MACHEREY, P.: A quoi pense la littérature? (Na čo myslí literatúra?). Paríž, PUF 1990.

Z francúzskeho originálu *“La philosophie à la française (In: Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques. Paris, Librairie philosophique J. Vrin, 1990, zv. 74, č. 1, s. 7-14.)* preložila Kristína Koreňá.